

METODIKA POVIJESTI SSSR U OSNOVNOJ ŠKOLI

Povijest kao samostalan predmet uči se u sovjetskim osnovnim školama tek u IV. r., a u II. i III. r. upoznaju se djeca samo s pojedinim epizodama iz povijesti na osnovi članaka, pjesama i prikaza, koji se nalaze u čitankama. Prema tome, dijete se dvije godine pripravlja za sistematski kurs povijesti, te je poslije takve pripreve sa deset godina dovoljno zrelo da shvati najglavnije događaje iz povijesti svoje domovine u uzajamnoj vezi.

Kod nas se povijest u osnovnoj školi sistematski uči u III. i IV. razredu. Naša djeca se dakle i kraće vrijeme pripravlja za sistematski kurs povijesti i počinju je učiti već sa devet godina. Kako još nema udžbenika povijesti za osnovne škole, a ni potrebnih pomagala ni iscrpnih metodika, nalaze se naši učitelji u vrlo teškom položaju. Na jednomjesečnim tečajevima, koje je organiziralo Ministarstvo prosvjete NR Hrvatske, predaje se i povijest i metodika povijesti i posjećuju se predavanja zagrebačkih učitelja, a i sami kursisti drže predavanja i rade pismene radnje. Na taj način se postepeno sve veći broj učitelja upoznaje s historijskim materijalom i problematikom i s novim metodama u nastavi povijesti.

Veliku pomoć u predavanju povijesti mogu našim učiteljima pružiti elementarni kurs povijesti SSSR-a od Šestakova (prijevod II. izdanja s mnogo slika) i *Metodika povijesti SSSR-a u osnovnoj školi* od V. G. Karcova (M.-L. 1947), dosad najbolja i najpotpunija metodika povijesne nastave u osnovnoj školi.

Karcov je svoju knjigu podijelio na četiri dijela: I. Opći problemi postavke predavanja povijesti u osnovnoj školi, II. Predavanje osnovnih historijskih ideja i pojmova, III. Razvijanje slikovitosti (plastičnosti) historijskih predodžaba i IV. Sat povijesti s dodatkom: Rad na povijesti izvan razreda.

Odredivši u I. gl. precizno sadržaj, značenje i zadatke povijesti kao nauke K. prelazi na povijest kao nastavni predmet i ovako određuje zadatke predavanja povijesti u osnovnoj školi: 1. odgajati patriotizam i predanu ljubav prema sovjetskoj domovini i svom narodu; odgajati osjećaj ponosa za njih, a mržnju prema svim njihovim neprijateljima, prema svim ugnjetućima i osvajačima; odgajati odanost djelu Lenjina i Staljina; 2. upoznavati učenike s osnovnim najvažnijim činjenicama i etapama povijesnog razvitka domovine; 3. razvijati slikovitu predodžbu o prošlosti, kako bi se djeca pripremila za dublje primanje i shvaćanje povijesti kasnije; 4. protumačiti osnovne historijske pojmove, koji su potrebni kao temelj za dalji razvitak marksističko-lenjinističkog nazora na svijet; 5. privoditi učenike pomoću poznavanja prošlosti razumijevanju sadašnjice i sposobnosti da cijene ono, što je postigao narod herojskom borbom kroz vjekove; 6. razvijati kod djece primarne povijesne predodžbe o promjenljivosti života ljudi, o toku vremena i o povijesnoj karti i 7. naviknuti na povijesnom materijalu djecu da rade s knjigom i naučiti ih da usmeno iznose materijal, razviti kod djece ljubav prema povijesnom znanju i povijesnoj knjizi.

Historijski materijal u čitankama II. i III. r. ima uglavnom odgojni cilj, on treba da probudi kod djece interes za prošlost i sadašnjicu svoje domovine, da probudi u njih ljubav prema njoj i da odgoji boljševičke crte karaktera. Čitav materijal grupiran je oko ovih tema: 1. u životu ljudi glavno je — rad; 2. čovjek poboljšava svoj život; 3. radnici i neradnici; 4. naši vođi i učitelji; 5. sovjetska armija i 6. domovinski rat sovjetskog naroda.

Te osnovne ideje i pojmovi se razvijaju, produbljuju i popunjavaju novima u IV. razredu. Kako se te ideje produbljuju i razvijaju, prikazuje posebna tablica. Tako se na pr. osnovna ideja iz III. r.: »radni narod se uvijek borio za bolji život« proširuje i produbljuje ovako: »pobjeda radnog naroda je moguća samo pod rukovodstvom radnika, u tijesnom savezu radnika i seljaka«, a ideja »narod se uvijek borio za svoju domovinu« proširuje se novim podacima o borbi za domovinu sa stranim zavojevačima i produbljuje isticanjem

važnosti jedinstva države u toj borbi. U IV. r. uvodi se nekoliko novih osnovnih ideja i pojmova. Najvažnije su ove: naša domovina je mnogonacionalna država, značenje jedinstva naroda SSSR-a u borbi protiv zajedničkih neprijatelja, carska Rusija je bila zaostala zemlja, SSSR je napredna zemlja, naš narod je stvaralac velike kulture, kojom se mi ponosimo.

Da bi pomogao nastavniku da u predavanju odvoji glavno od sporednoga, da djeci dade ne samo fragmentarne činjenice nego historijski proces i da može lakše povezivati i ponavljati materijal po osnovnim idejama, autor je dao na četiri strane tablicu osnovnih pojmova i ideja i historijskih razdoblja. Osam razdoblja (I. daleka prošlost, II. Kijevska Rusija, III. Ruska (Moskovska) država, IV. Rosijsko carstvo u XVIII. i 1. pol. XIX. st., V. Epoha kapitalizma u Rusiji, VI. Velika oktobarska socijalistička revolucija, VII. Naša domovina poslije pobjede socijalističke revolucije i VIII. Veliki otadžbinski rat) razmješteno je vertikalno u 1. rubrici, a 10 osnovnih pojmova i ideja: 1. rad i vlasništvo (2. rubrika), 2. kako su živjeli seljaci (3. r.), 3. kako su živjeli radnici (4. r.), 4. kako su se borili radnici i seljaci protiv svojih ugnjetača (5. r.), 5. razvijanje elementarnih pojmova o revoluciji (6. r.), 6. značenje jedinstva države (7. r.), 7. naša domovina — mnogonacionalna država (8. r.), 8. borba za domovinu sa stranim osvajačima (9. r.), 9. carska Rusija je bila zaostala zemlja, SSSR je napredna zemlja (10. r.) i 10. naš narod — stvaralac velike kulture (11. r.) razmješteno je horizontalno u rubrike 2—11.

Ova tablica može i našim učiteljima korisno poslužiti u sastavljanju plana rada i raspodjeli tema, pa ćemo se na njoj malo duže zadržati.

Materijal prvog razdoblja nalazi se sav u rubrici »Rad i vlasništvo«: Naoružani kamenim oruđem ljudi su radili i živjeli u zajednici. Oni su zajednički i posjedovali sve. Razdoblje Kijevske Rusije ima mnogo više materijala; u 2. rubrici objašnjava se pojava privatnog vlasništva: »Stari Slaveni obrađuju zemlju ralom i goje stoku. To mogu izvoditi pojedine porodice; zajednički rad nije više potreban. Javlja se privatno vlasništvo«. U 3. rubrici čitamo: »Boljari otimaju zemlju od slobodnih smerda«; u 7. r.: »Kijevska država je jaka zbog svog jedinstva (ratni pohodi prvih knezova). Zbog raspada Kijevske države ruska zemlja je oslabila, te su je osvojili Tataři«; u 9. r.: »Borba s nomadima (Oleg, Svjatoslav, Vladimir I, Kijevski junaci). Heroizam naroda u borbi s Tatarima. Aleksandar Nevski«; u 11. r.: »Kultura, život i običaji Slavena. Uvođenje kršćanstva privelo je Rusiju naprednoj kulturi. Pismenost. Ljetopisi«.

Sa svakim razdobljem razrađuje se materijal. Posljednja četiri razdoblja su najzasićenija materijalom, a težište je u borbi radnog naroda, u izgrađivanju socijalizma i u borbi s fašizmom. Razdoblje »Naša domovina poslije pobjede socijalističke revolucije« razdijeljeno je na rubrike ovako: ljudi rade zajedno i vladaju svime zajednički — kolhozno selo — život i rad radnika u socijalizmu — Staljinov ustav, SSSR, država radnika i seljaka — izgradnja socijalizma — značenje objedinjenja sovjetskih republika u jedan savez — građanski rat, zajednička borba sovjetskih naroda na čelu s ruskim narodom protiv ugnjetača, stvaranje SSSR-a, prvog jedinstva i bratstva naroda; socijalistička izgradnja u nacionalnim oblastima — poraz Nijemaca 1918, građanski rat i intervencija — zahvaljujući socijalističkoj izgradnji SSSR se pretvara u naprednu, ekonomski razvijenu zemlju — procvat socijalističke kulture naroda SSSR-a.

Po ovakvoj tablici nastavnik može grupirati materijal ili po razdoblju ili po unutrašnjoj povezanosti. Navest ćemo sav materijal iz rubrika: »Kako su se borili radnici i seljaci protiv svojih ugnjetača« i »Razvijanje elementarnih pojmova o revoluciji«. U trećem razdoblju imamo u 5. r.: »Ustanak Razina (bez rukovodstva radnika svršava se porazom)«, u četvrtom: »Ustanak Pugačova (isto objašnjenje)«, u petom: »Narodnjaci ne shvaćaju vodeće uloge radnika. Lenjin govori o vodećoj ulozi radnika i o potrebi njihova saveza sa seljacima. Revolucija 1905 — seljaci ne idu još sasvim za radnicima. Revolucija se svršava s porazom. Februar 1917 — carizam zbačen, jer su seljaci pošli za radnicima«.

u šestom: »Socijalistička revolucija je pobijedila, jer je glavna masa seljaka (sirotinja) pošla za radnicima«, u sedmom: »Staljinov ustav, SSSR — država radnika i seljaka«, i u osmom: »Pobjeda nad neprijateljem izvojevana jedinstvom cijelog sovjetskog naroda«. Razvijanje elementarnih pojmova o revoluciji počinje u IV. razdoblju: »Dekabristi — plemićki revolucionari, odvojeni od naroda, ali njihovo djelo nije propalo«. U V. razdoblju čitamo: »Lenjin i Staljin uče radnike 1. da se organiziraju, 2. da dignu revoluciju, 3. da zbace vlast cara, 4. da zbace vlast buržoazije, 5. da ustanove vlast radnika, 6. da izgrađuju socijalizam. — Revolucija 1905 i njen zadatak — srušiti cara. Nije uspjelo. — Februar 1917 — vlast cara je srušena. Što treba da se radi dalje? VI. razdoblje odgovara na posljednje pitanje: »Zbacili su vlast buržoazije. Što treba da se radi dalje? Ustanovili su vlast radnika«. U VII. razdoblju nalazi se »Izgradnja socijalizma«, a u VIII. razdoblju je »Veliki otadžbinski rat — obrana svih tekovina revolucije«.

Drugo najveće poglavlje (str. 17—112) tretira metodiku predavanja osnovnih historijskih ideja i pojmova, a dijeli se na deset odlomaka: Ideja patriotizma i komunistički odgoj, pojmovi o radu i vlasništvu, o radnim i neradnim ljudima, pojmovi u vezi s borbom trudbenika za bolji život, ideja borbe za Domovinu; pojam o značenju jedinstva države, pojam o našoj Domovini kao mnogonacionalnoj državi i ideja jedinstva naroda SSSR-a u borbi s neprijateljem; pojam o povijesti SSSR-a kao dijelu opće povijesti; naš narod, stvaralac velike kulture, kojom se mi ponosimo; pojam o vremenu i učenje kronologije; pojmovi u vezi s proučavanjem historijske karte.

U ovom dijelu svoje metodike autor je dao obilje novog materijala i svestrano osvijetlio ovaj, inače prilično zanemareni, dio metodike. Želeći da dade cjeloviti i zaokruženi prikaz svake skupine pojmova i ideja, morao je ponegdje zaći i u problematiku razvijanja slikovitosti historijskih predodžaba, ali je to samo povećalo konkretnost i plastičnost izlaganja.

U prvom odlomku *Ideja patriotizma i komunistički odgoj* daje autor, citirajući Staljina i Lenjina, razliku između patriotizma klasnog društva, rasno ili nacionalno uskogrudnoga, i patriotizma sovjetskog, koji je u isto vrijeme i duboko nacionalan i pravedan prema drugim narodima i borben protiv svih ugnjetača. Zato je odgajanje takvog aktivnog i borbenog patriotizma nužan elemenat komunističkog odgoja, jer »je pravi komunist uzoran patriot«. Takav odgoj ostvaruje se prikazivanjem rada kao osnove života i borbe trudbenika svih naroda SSSR-a protiv ugnjetača i zavojevača. Tako će se razviti i ponos za velikorški narod, koji je prednjačio u toj borbi i ljubav prema drugim narodima Sovjetskog saveza i mržnja na sve, koji ugrožavaju tekovine zajedničke borbe. Kako u tom odgoju najveće značenje ima sadašnjica i neposredna revolucionarna prošlost, opet usko povezana sa sadašnjošću, mnogi nastavnici nasilno i šablonski povezuju i kompariraju prošle i sadašnje događaje. Takva šablona nema niti može imati nikakvog odgojnog djelovanja na učenika. Tako se često i kod nas sasvim šablonski prikazivala NOB kao nastavak i pobjedni završetak seljačke bune pod Matijom Gupcem. Zato autor pravilno primjećuje, da je »osnovna i glavna forma veze prošlosti sa sadašnjošću svakodnevno i plansko pripremanje učenika za shvaćanje savremenosti na osnovi dubokog povijesnog znanja«.

Razrađivanju teme o radu i vlasništvu, o radnim i neradnim ljudima pisac posvećuje čitavih 12 strana. Pošto je utvrdio, citirajući Staljina, da je prvi zadatak historijske nauke da prouči i otkrije zakone proizvodnje, zakone razvitka proizvodnih snaga i proizvodnih odnosa, zakone ekonomskog razvitka društva, autor odmah dodaje, da učenici ne mogu shvatiti problematiku zakonitosti ekonomskog razvitka društva, ali da se mogu i moraju upoznati »s osnovnim momentima iz povijesti privredne djelatnosti ljudi«. U IV. r. »treba da u najelementarnijoj formi upoznaju, što je bilo tipično u privredi pojedinih epoha, a na konkretnim primjerima može im se također pokazati, da odnosi među ljudima zavise od njihove uloge u radu, u privredi«.

Autor predlaže, da se živo i slikovito obrade ove teme: 1) Prvobitni lovci; 2) U slavonskom selu; 3) Poljudje (kupljenje danka u vrijeme Kijevske Rusije); 4) Na boljarskoj baštini XV. i XVI. st.; 5) Feudalni spahiluk XVIII. st.; 6) Ukidanje kmetstva; 7) U kapitalističkoj tvornici; 8) U socijalističkoj tvornici i u kolhoznom selu.

Socijalno-ekonomsku tematiku djeca teško shvaćaju zbog njezine apstraktnosti, zato se učitelj mora u razrađivanju tih tema služiti živim izlaganjem i raznim shemama, koje mogu konkretizirati apstraktne pojmove, primjenjujući obilno crtanje na tabli i aplikacije i povezujući neprestano materijal pojedinih tema, da djeca dobiju pojam o razvoju prirede i o razvoju odnosa među ljudima i da zavole sve ono, što su stvorili trudbenici u prošlosti i sadašnjosti.

Odnosi u prvobitnom društvu daju se djeci opisujući sliku: Lov na mamuta, primijenivši dvije aplikacije — jednu, gdje jedan lovac bježi pred mamutom, i drugu, gdje mamut bježi pred *grupom* lovaca, koji su oboružani toljagama i kamenjem. Tako će djeca lako shvatiti kolektivnu proizvodnju i kolektivno vlasništvo. Postanak klasa i države daje se na osnovi materijala o Slavenima i Kijevske Rusiji. Prikazuje se živo pojedinačni lov Slavena s lukom, zamkama i stupicama. Sve, što takav lovac uhvati, pripada samo njemu i njegovoj porodici. Privatno vlasništvo javlja se i u stočarstvu i u ratarstvu, jer za oranje ralom nije potreban čitav rod. Bogatiji i bezobzirniji ljudi udružuju se u vojne družine, napadaju susjede i nameću se narodu za gospodare, t. j. stvaraju državu. Karakter društvenih odnosa u vrijeme takvih pohoda daje se na osnovi Igorova »poljudja«.

Osnovne crte feudalnih odnosa daju se već na osnovi analize »Ruske pravde«, a dalje se produbljuju opisujući boljarski dvor XV. i XVI. st. i vlastelinstvo XVIII. stoljeća. Pri tom se treba služiti aplikacijama i slikama, pojednostavljenim scenama iz Radišćeva, a u izlaganju upotrijebiti metodu kontrasta, da djeca osjete svu težinu položaja radnog naroda i gotovanstvo feudalaca.

Autor zastupa mišljenje, da djeci nikako »ne treba objašnjavati duboke i vrlo složene ekonomske uzroke ukidanja kmetstva«, jer »ih učenici ne će shvatiti. Sasvim je dovoljno, ako se djeci istakne, da je Rusija slabila zbog kmetstva, zbog toga, što je veći dio njezina stanovništva stradao u bijedi i kmetskom ropstvu, što se nije mogao služiti mašinama i bio polupismen i nekulturan...«. »Ako učenici usvoje misao, da je car Aleksandar II, ukinuo kmetstvo ne zato, što se brinuo za seljake, nego zato, što se bojao novih narodnih ustanaka, ako djeca prime na vjeru riječi učitelja, da je kmetstvo smetalo razvoju Rusije, da je Rusija zbog toga počela zaostajati za drugim zemljama i da su je zbog te zaostalosti pobjeđivali (poraz u Krimskom ratu), možemo se s time potpuno zadovoljiti u osnovnoj školi«.

Do ovakva mišljenja došao je autor zato, što u programu za IV. r. u SSSR-u ima vrlo malo materijala iz opće povijesti i što se uopće ne obrađuju buržoaske revolucije, koje u Zapadnoj Evropi likvidiraju feudalni poredak. Tako ovaj važan period ostaje slabije obrađen.

Odnosi na selu poslije ukidanja kmetstva prikazuju se pomoću aplikacije; »seljak na jednoj nozi«, vlastelin i kulak, kojima rade seljaci, pomoću slika »Utjerivanje zaostalog poreza« i »Burlaci« i pjesme »Pruga« od Nekrasova.

Prelazeći na pojavu proletarijata i buržoazije autor ispravno primjećuje, da je dovoljno, ako djeca smatraju buržoazijom samo trgovce i vlasnike tvornica i drugih poduzeća, a odnos proletera i kapitalista da treba zorno prikazati po slici Verhoturova »Isplata«, na kojoj su prikazani izmoždjeni radnici i debeli kapitalist, koji im zakida od nadnice, i po umjetničkoj literaturi. Kako djeca teško shvaćaju suprotnosti kapitalizma, treba »karakteristiku krize kapitalističkog sistema davati ne objašnjavanjem ekonomskih problema nego živim i emocionalnim iznošenjem revolucionarne borbe radnog naroda protiv eksploatatora i protiv njihove privatne svojine«.

Klasna borba se, prema tome, mora kao crvena nit provlačiti kroz čitav kurs. Teme iz klasne borbe odlikuju se »velikom konkretnošću, emocionalnošću i privlačnom fabulom«. Zato se u predavanju ne primjenjuje razgovor, nego predavanje učitelja, koje svojom »heroikom raspaljuje srce djeteta«. Najvažnije teme iz ovog područja jesu: Ustanak Razina, ustanak Pugačova, ustanak dekabrista, početak radničkog pokreta u Rusiji i štrajk u tvornici Morozova, početak revolucionarne djelatnosti Lenjina i Staljina, stvaranje radničke partije, krvava nedjelja 9. januara 1905, decembarski oružani ustanak; na carskoj robiji, u zatvoru i u progonstvu — ilegalni rad boljševika, zbacivanje carske vlasti; dolazak Lenjina iz inostranstva — spremanje socijalističke revolucije; pobjedonosni Oktobarski oružani ustanak 1917; građanski rat; borba za socijalističku izgradnju; socijalistička konstitucija SSSR; savez radnika i seljaka SSSR u borbi s neprijateljima u vrijeme Velikog Domovinskog rata.

Ove teme imaju veliko odgojno značenje, jer razvijaju osjećanje ljubavi prema radnom narodu i mržnju na njegove neprijatelje, prikazujući heroizam narodnih masa i njihovih vođa i okrutnost njihovih ugnjetača; zato se moraju dati živo i emocionalno, ne u općim crtama, nego konkretno i dramatično. Autor daje kao primjer živi prikaz Krvave nedjelje u Petrogradu. Služeći se slikama, kartama i umjetničkom literaturom učitelj mora uvijek držati na umu, da djeca treba da shvate i neka najvažnija teoretska pitanja, kao što su neminovan poraz seljačkih ustanaka, potreba saveza radnika i seljaka, dvije etape revolucije.

U seljačkim ustancima mora se istaći njihova stihijnost i nepovezanost kao i uzdanje u »dobrog cara«, koji će popraviti teško stanje seljaka. Seljaci nisu nikad težili za korenitim socijalnim prevratom i uništenjem privatne svojine, jer su i sami bili posjednici. Radnici, naprotiv, nastupaju organizovano i što dalje sve svjesnije teže za rušenjem čitavog starog poretka i izgrađivanjem novih odnosa među ljudima. Zato samo oni i mogu rukovoditi seljačkim pokretima. Revolucija 1905—07. svršila se porazom radnog naroda zbog nedovoljne povezanosti radnika i seljaka, a 1917. udruženi radnici i seljaci ruše ne samo carizam i spahije, nego i Privremenu buržoasku vladu. Sve ove teze moraju se dati, kako autor i pokazuje, vrlo konkretno, pokazujući i tumačeći slike i služeći se obilno umjetničkom literaturom. Razumije se, učitelj mora pokazati djeci, da nije svaka radnička stranka mogla uništiti klasnu eksploataciju, nego samo boljševička partija pod vodstvom Lenjina i Staljina. Zadaci te partije bili su: organizirati radnike, dići revoluciju i zbaciti vlast cara i spahija. Poslije tih najprećih zadataka trebalo je da se organizuje socijalistička revolucija, da se zbaci vlast buržoazije, uspostavi vlast radnika i gradi socijalizam.

U svim ovim temama učitelj se služi živim prikazivanjem položaja radnika i seljaka, ugnjetavanja, koje vrši car, spahije i buržujci, djelatnosti vođa radničkog pokreta i poštvočnosti radnika, osobito omladine — služeći se obilno aplikacijama, slikama, umjetničkom literaturom i lokalnim materijalom, a osobito djelima osnivača revolucionarne boljševičke partije.

U temama, u kojima se obrađuje borba za Domovinu, treba djeci na konkretnim primjerima objasniti razliku između pravednih i nepravednih ratova. Kako je buđenje i odgajanje ljubavi prema Domovini osnovni zadatak historijskog kursa, treba partije o borbi za Domovinu učiniti najprivlačnijim i najdražima. Kao primjer navodi autor prikaz Napoleoneve najezde na Rusiju, kako ga je čuo Lav Tolstoj u školi u Jasnoj Poljani. U prikazivanju borbe za Domovinu mora doći do izražaja i heroizam cijelog naroda i požrtvovnost pojedinaca, kao što su Ivan Susanin, Matrosov, Zoja Kosmodemjanska i t. d.

Govoreći o državi kao organizaciji za klasnu eksploataciju, nastavnici često zanemaruju da istaknu progresivnu ulogu državnosti u životu naroda, tako da kod djece ostane rodovski poredak kao neki ideal, koji je razorila klasna država. Ali već kod Slavena treba istaknuti plemensku razdrobljenost kao uzrok osvajanja Kazara i Varjaga i porobljavanja Slavena. Kod Kijevske države djeca vide, da se Istočni Slaveni ujedinjuju i redom raz-

bijaju svoje neprijatelje. Poslije raspada Kijevske države napadaju Ruse razni neprijatelji, dok ih napokon ne podvrgnu pod svoju vlast Mongoli. Sad je ujedinjavanje ruskih oblasti najpreči zadatak. Tek kad je došlo do stvaranja Moskovske države, mogao se zbaciti mongolski jaram. Ali sad ugrožavaju moć centralizovane države boljari. Njih pomoću nove vojske i novog plemstva uklanja Ivan IV., a potpuno likvidira Petar I. Centralizirana Rusija pobjeđuje Švedsku i izbija na Baltičko more.

Prikazujući pretvaranje Rusije u mnogonacionalnu državu treba istaknuti »nacionalno-kolonijalnu politiku carizma, politiku ugnjetavanja pridruženih naroda«, ali i »pozitivnu stranu pridruživanja pojedinih naroda Rusiji: osiguravanje njihovih granica od pljačkaških naleta susjeda (na pr. Gruzija i Armenija) i veza s višom ruskom kulturom«. Djeci treba prikazati carizam kao zajedničkog neprijatelja i radnog naroda Rusije i potlačenih naroda. Zajedničkom borbom svih naroda u Rusiji srušen je carizam i stvoren SSSR, bratska porodica naroda. Kako je u Sovjetskom savezu najmnogobrojnija slavenska grupa naroda, a Slaveni se kroz vjekove borili protiv njemačke agresije, treba istaknuti zajedničko porijeklo i historijsko jedinstvo slavenskih naroda, osobito u njihovoj borbi protiv fašizma.

Opća povijest ulazi u kurs osnovne škole samo toliko, koliko je u organskoj vezi s poviješću Rusije i koliko može da pomogne objašnjenju neravnomjernosti historijskog razvitka i nesreća, koje je doživljavala Rusija zbog svoje zaostalosti. Djeca će tako još bolje osjetiti i ocijeniti značaj Oktobarske revolucije, koja je uklonila sve uzroke zaostalosti zemlje i njezine slabosti.

Govoreći o kulturnom razvoju SSSR treba istaknuti, da ta kultura nije »izrasla na praznom mjestu... , nego da svojim korijenjem seže u daleku prošlost, u kulturu čovječanstva, koja se izgrađivala hiljade godina, i da iz nje crpi sve, što je najbolje«, i da su narodi današnjeg Sovjetskog saveza i sami mnogo doprinijeli toj kulturi (Lomonosov, Mičurin, Puškin, Ljermontov, ševčenko, Gorki, Surikov, Rjepin, Glinka, Aleksandar Nevski, Dimitrije Donski, Požarski, Petar Veliki, Kutuzov, Nahimov i t. d.). Narodi sovjetske Domovine dali su i najveće genije čovječanstva Lenjina i Staljina.

Poglavlje: »Pojam o vremenu i proučavanju kronologije« razrađeno je detaljno. Autor predlaže, da se za učenje kronologije uvede »vrpca vremena«, na kojoj je svako stoljeće razdijeljeno na tri dijela — tri ljudske generacije, a samo za XX. st. da se uvede razdioba na decenije. Važne godine i događaji ispisuju se u duguljaste pravokutnike ispod odgovarajućih dijelova. Takvih datuma ne treba da bude više od četrdesetak. Kasnije se tek mogu svrstati u kronološku tablicu.

Za mehaničko pamćenje datuma autor predlaže više metoda: razmješavanje listića sa događajima u pretince, na kojima su označeni datumi, ili obratno, razvrstavanje događaja po stoljećima i kronološku tombolu. Neprestano ponavljanje, treniranje i igra pomažu učenicima da trajno i solidno povežu datume i događaje i dobiju točan pojam o vremenu i historijskom razvoju.

I. poglavlje: »Pojmovi u vezi s proučavanjem historijske karte« dato je opširno i iscrpno. Autor sasvim pravilno kaže, da karta na satu povijesti ne smije biti neka dopuna satu, nego mora da bude organski povezana s njim, mora da bude njegova osnova, »na kojoj učitelj tka šareni sag povijesti«. Ispočetka se upotrebljava fizička geografska karta, a zatim se djeca pripremaju za rad s historijskom kartom tako, da se na fizičku kartu lijepi obojeni teritorij države, koja se proučava. Tako se djeca priučavaju na dinamičnost historijske karte, na kojoj se raznim bojama označuje teritorijalni razvitak države ili njezino drobljenje.

Nijedan sat povijesti ne smije proći bez upotrebe karte, ali nije dosta objesiti kartu u razredu, nego je treba po mogućnosti što više oživjeti. Ona se oživljuje pomoću strelaca, natpisa, figura i sličica. Kako se to radi, pokazuje autor na temi: Ustanak Pugačova. Crvenim strelicama pokazuje se put Pugačova, a bijelima put carske vojske, a na mjestu odlučne bitke strelice se sudaraju. Uokvirenim natpisima označuje se sjedište Kozaka, ural-

skih radnika-kmetova, Baškira i seljaka. Osim toga, na kartu se lijepe sličice Kozaka, tvrđave Orenburga, topa (radnici-kmetovi liju topove za Pugačova), konjanika Baškira, plemićkih spahiluka u plamenu i drvene krletke na točkovima, u kojoj su »kao divlju zvijer vozili narodnog junaka na muke i smrt u Moskvu«.

Ako u nekoj školi nema historijske karte za koji period, upotrijebit će se fizička karta i na nju lijepiti aplikacije potrebnih teritorija.

Na kraju ovog poglavlja autor daje na tri strane pregled zadataka za samostalan rad učenika s nijemim (konturnim) kartama, koji se provodi u razredu za vrijeme predavanja. Tako na pr. uz temu »Aleksandar Nevski« treba da se na karti strelicama označe napadi njemačkih i švedskih ritera na Rusku zemlju, a obojenim križićima mjesta bitaka na Nevi i Čudskom jezeru, a uz temu »Građanski rat 1918.« označuje se strelicama njemačka okupacija, engleska i japanska intervencija i ofenzive bijelih, a crvenom zvjezdicom herojska obrana Caricina.

U drugom dijelu: »Razvijanje slikovitosti historijskih predodžaba« autor konstatira, da su predodžbe učenika o prošlosti često mutne, šematizirane i vulgarizirane, pa postavlja zahtjev, da se u predavanju prikazuju živi ljudi i da se čitav kurs nasiti materijalom iz života i kulture, jer »konkretna historija mora da prikaže i konkretne ljude«.

Karakteristika epohe može se najbolje dati prikazujući tipičnog predstavnika te epohe sa svim njegovim osobinama, kao što su na pr. Stahanov, Paša Angelina za doba socijalističke izgradnje u Sovjetskom savezu. Tu se može korisno upotrijebiti metoda kontrasta: svijetli herojski lik Aleksandra Nevskog i mračni riter Birger; požrtvovalni, hrabri i energični Dimitrije Donski i lakomi, kukavički i debeli Mamaj i t. d. Takav je kontrast u pjesničkoj gradaciji dao Puškin u klasičnoj poemi »Poltava«. I likovi, koji se daju epizodički, kao knez Igor, Jermak, Kornilov, Čapajev, Ščors, moraju se dati što življe i plastičnije, služeći se detaljnim opisom i karakterističnim epitetima.

Klasnu borbu mogu učenici najbolje shvatiti, ako im se živo iznesu pojedini predstavnici klase, kao na pr. Ivan IV. i knez Kurbski, Pugačov i Katarina II., Lenjin i Staljin pa car i njegovi pomagači. Umjetnička literatura daje u tom pravcu obilje materijala, i učitelj treba samo da vješto odabere, što mu treba da posugne slikovitost u predavanju. Ta slikovitost postiže se: 1) crtanjem tipične situacije, u kojoj se odvija neki događaj; 2) opisivanjem i pokazivanjem tipičnog izgleda ljudi i 3) opisivanjem i pokazivanjem tipičnog namještaja, oruđa i oružja te epohe. Kao primjer navodi autor prikaz Domovinskog rata 1812 prema pjesmi »Borodino« od Ljermontova, gdje se stihovi organski povezuju s pričanjem učitelja.

Zornosti prikaza pomažu portreti, slike, aplikacije, »pedagoške skice« na ploči, planovi, dijagrami, dijapozitivi i kino. Autor detaljno prikazuje rad sa slikama: »U Smoljnom oktobarskih dana 1917«, »Sibirski partizani u vrijeme građanskog rata« i »Savjetovanje radnika pred štrajk u fabrici Morozova«, i s aplikacijom »Juriš na zimski dvorac«.

U predavanju se vrlo malo upotrebljava lokalni materijal, a on je upravo djeci najbliži. Autor posvećuje i tome momentu iscrpan prikaz i navodi dvije tablice, kako su se služili lokalnim materijalom 61. moskovska škola i jedna škola Moskovske oblasti. Tako se na pr. uz temu o socijalističkoj izgradnji u moskovskoj školi govori o rekonstrukciji Moskve uopće i posebno o rekonstrukciji rajona, u kojem stanuju učenici, u školi moskovske oblasti pokazuje se uz temu, kako su živjeli ljudi u dalekoj prošlosti, materijal iz starog naselja, koje su otkrili sami učenici, a uz temu o socijalističkoj izgradnji prikazuje se borba za stvaranje mjesnog kolhoza, njegova izgradnja i razvitak.

Treći dio: »Sat povijesti« obuhvaća samo 38 strana, jer je taj dio bio i dosad u metodikama najviše razrađen. Međutim, autor daje i ovdje mnogo dragocjenih napomena. Govoreći o ispitivanju uzetog materijala, konstatira, da mnogi učitelji ispituju starinski načinom: »Šta je bilo zadano? Pričaj!« i da se zadovoljavaju nabubanim odgovorima, zanemarujući sve zahtjeve metodike. Za ispitivanje kaže autor s pravom, da je mnogo teže

od samog predavanja. Ispitivanje je jedan od najvažnijih dijelova sata, za koji se treba dobro spremirati i svako pitanje jasno formulirati. Treba zadavati što više pitanja, koja navikavaju djecu da se probijaju do uzroka neke pojave, i pitanja iz starijeg materijala, ali po mogućnosti u logičnoj vezi s novim materijalom. Postepeno treba djecu priučavati da prave generalizacije, poredbe i zaključke. U ispitivanju mora se upotrebljavati karta i slike.

Autor preporučuje, da se i u IV. r. u početku primijeni metoda čitanja historijske teme s tumačenjem i pričanjem učitelja i razgovorom s učenicima, a tek kasnije da se prijeđe na predavanje, tako da udžbenik postane samo podsjetnik. Autor naročito upozorava, da se živo prikazivanje učitelja ne smije prekidati, jer bi to umanjilo njegovu emocionalnost. Zato je vrlo važan zadatak pravilno odrediti, koje partije treba dati u obliku živog prikaza, koje u razgovoru s djecom, a koje saopćiti samo kao faktički materijal. Autor na temi »Spremanje socijalističke revolucije« daje raspored ove tri vrste davanja materijala u pregledu, a detaljno razrađuje kao metodska jedinica »Krimski rat«. Sasvim opravdano preporučuje autor, da učitelj napravi plan predavanja i da ga drži na stolu, dok predaje, da ne bi propustio koji važan detalj.

Govoreći o ponavljanju, autor kaže, da »sat ponavljanja mora biti po svojoj formi što raznovrsniji, a po sadržaju mu se uvijek mora dodati nešto novo; ono, što je djeci već poznato, mora im se dati s drugog gledišta, mora biti ukrašeno novim šarama i uljepšano novim bojama«. Autor daje kao primjer ponavljanje teme »Kijevska država« i »Carska Rusija u 1. pol. XIX. st.«. U prvoj temi učenici čitaju svoje sastavke o sahrani Rusa (prema Ibn-Fadlanu) i o porazu Šveda i Nijemaca, pričaju o pročitanim bilinama (pjesmama o junacima), pokazuju svoje slike i razgovaraju o njima, čitaju odlomke iz umjetničke literature i slušaju na gramofonu odlomke iz opere »Knez Igor«. U drugoj temi učitelj ispituje o domovinskom ratu 1812, a zatim se razgovara o otporu naroda protiv osvajača i čita se dramatizacija basne Krilova »Vuk u štenari«. Zatim se opet ispituje o vladi Aleksandra I. i Nikolaja I.; razgovara se o dekabristima i čita se jedan odlomak o njima. Poslije toga prelazi se na Puškina, Ljermontova i Ševčenka kao predstvanike napredne misli i preporučuje učenicima, da pročitaju neke njihove stvari. Zatim se u ispitivanju i razgovoru prelazi Krimski rat i dolazi do zaključka, da je Rusija poražena zbog svoje zaostalosti i da je bilo potrebno ukinuti kmetstvo. O tom će se govoriti na idućem satu.

Autor daje korisne savjete i za sistematsko ponavljanje paralelno s prelaženjem novog materijala i za ponavljanje na kraju godine.

Domaći rad treba da bude »nastavak rada u razredu«, a ne samo učenje iz udžbenika »odavde dovd«, ne pasivno usvajanje nego aktivan rad. On može biti vrlo raznolik: obrađivanje teksta udžbenika, opis slike, ispunjavanje karte, zadatak iz kronologije, obrada dopunske literature, grafički zadaci, sastavci prema više izvora, učenje pjesama i t. d.

Učenici se uvode u samostalan rad s udžbenikom tako, da im se postavljaju konkretna pitanja, da na njih nađu odgovor u knjizi, zatim sastavljaju naslove pojedinim odlomcima, a poslije sastavljaju plan teme po udžbeniku, dopunjujući ga onim, što su čuli od učitelja. Zato je vrlo važno, da svaki učenik ima svoju bilježnicu za povijest, u koju zapisuje datume, povijesne termine i imena, crta karte i slike, odgovara na pitanja i pravi plan svake teme. Na taj način učenik neprestano aktivno prorađuje i obnavlja svoje znanje, te se pri takvom radu navikava na samostalnost, prima življe materijal i dublje ga doživljava.

Vanškolski rad ne smije biti puko ponavljanje školskog programa, nego treba da proširuje i produbljuje krug historijskih znanja i predodžaba. Najprije treba izdvojiti aktivnog učenika, koji se najviše interesiraju za povijest, a preko njih aktivizirati i druge učenike. Najlakše se učenici predobiju, ako im učitelj čita zanimljive historijske pripovijesti i pobudi ih, da ih i sami čitaju i sastavljaju kratke prikaze pročitanaoga. Korisno

se može upotrijebiti i kino i kazalište; pojedinim učenicima povjeri se da sastave male referate o nekim detaljima. Poslije predstave održi se »konferencija«, gdje djeca govore o svojim utiscima.

Ekskurzije mogu prethoditi predavanju ili ga nadopunjavati, a poslije njih se također održava konferencija.

Djeca vrlo rado izdaju historijske zidne novine i povijesni časopis, crtaju, prave aplikacije, albume i makete, osobito o lokalnom materijalu, uče pjesme o važnim događajima, rado dramatiziraju događaje i vole da prikazuju historijske ličnosti. Tu vješt nastavnik ima široko polje rada. Za školu i za vanškolsku publiku aktiv održava konferencije, izložbe i večeri.

»Ako učitelj znalacki koordinira vanškolski i školski rad, postići će odlične rezultate, jer će učenici steći duboko i solidno historijsko znanje, probudit će se kod njih interes za prošlost svoje domovine, steći će svestrane navike samostalnog rada, i tako će se, a to je glavno, potpuno ostvariti uzgojni zadaci, koji stoje pred školom«.

Metodika Karcova, tretirajući principe i probleme metodike povijesti, koji su ili potpuno jednaki ili u mnogom slični i u osnovnoj i u srednjoj školi, može pomoći ne samo učiteljima nego i nastavnicima sedmoljetki i gimnazija da ostvare one plemenite i odgovorne zadatke, koje pred njih postavlja narodna država. Zato smo je i prikazali opširnije.

V. Babić

ВОПРОСЫ ИСТОРИИ 1948

Povijesni časopis Historijskog instituta Akademije nauka SSSR izlazio je i 1948. mjesečno u sveskama od 10 štampanih araka. Veće i važnije rasprave štampane su pod općim naslovom *Članci*, a manje pod naslovom *Saopćenja i publikacije*. Rubrika *Kritika i bibliografija* dijeli se na *Kritične članke* i na *Recenzije*. U Kronici daje se pregled rada naučnih ustanova u SSSR, a u rubrici *Inozemstvo* kratke bilješke o povijesnoj nauci u stranim zemljama.

Od rasprava 42 razrađuju probleme povijesti SSSR, a 36 probleme opće povijesti. U kritici i bibliografiji prikazano je, pojedinačno i u općim pregledima, oko 250 zbornika, knjiga i članaka. Osim toga, prikazano je, nažalost sasvim ukratko, 10 doktorskih i 15 kandidatskih disertacija. Kronika donosi 22 izvještaja o radu sovjetskih naučnih instituta i prikaz o 21 konferenciji, od kojih su mnoge bile posvećene diskusiji o povijesnim djelima, a rubrika *Inozemstvo* 87, često vrlo važnih bilježaka. Najzad, u nekrolozima Mišulinu, Ranoviču i Džanašiji dat je kratak prikaz djelatnosti ovih historičara.

Većina članaka (56) i recenzija tretira probleme iz epohe kapitalizma i imperijalizma, a 25 između tih članaka i mnoštvo recenzija posvećeno je periodu od Oktobarske revolucije do pobjede nad fašizmom. Ostali članci obrađuju pitanja iz epohe feudalizma. Epoha robovlasničkih država zastupana je samo s nekoliko recenzija i bilježaka, a isto tako i epoha prvobitne zajednice, jer tu problematiku tretiraju posebni časopisi *Vestnik drevnej istorii* i drugi. Isto tako je i period poslije II. svjetskog rata osvjetljen samo s nekoliko recenzija, jer za tu problematiku postoji poseban časopis *Mirovoe hozjajstvo i politika*.

Slavenskoj povijesti posvećeno je samo 8 članaka, 2 kraća izvještaja (o materijalu iz naše NOB i o kongresu poljskih historičara) i nekoliko kraćih bilježaka i recenzija o dvadesetak slavenskih publikacija. Članci su ovi: Nikitin, Slavenski narodi u revoluciji 1848.;

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA II

1 9 4 9

BROJ 1-4

TISAK I NAKLADA NAKLADNI ZAVOD HRVATSKE / ZAGREB

R E D A K C I O N I O D B O R

V L A D I M I R B A B I Ć
M I R O S L A V B R A N T
G R G A G A M U L I N
M A R K O K O S T R E N Ć I Ć
J A R O S L A V Š I D A K

G L A V N I I O D G O V O R N I U R E D N I K

J A R O S L A V Š I D A K

I Z D A J E

POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE

Z A G R E B

Izdanje Nakladnog zavoda Hrvatske

Za nakladnika Dr. *Edo Musić*

Naklada 3.500 primjeraka

26 štampanih araka

Tiskanje dovršeno 8. I. 1950

u tiskari Nakladnog zavoda Hrvatske

Zagreb, Frankopanska 26

45137